

СУЧАСНА ВІЙНА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ТЕРАПЕВТИЧНІ СТОСУНКИ

Валерій Дорожкін, доктор психологічних наук, професор,
кафедра психології
Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна,
Дивізіон «Психоаналітична психологія і психотерапія» Національної психологічної асоціації, м. Київ, Україна

CURRENT WAR AND ITS IMPACT ON THE THERAPEUTIC RELATIONSHIP

Valeriy Dorozhkin, Sc.D. in Psychology, Professor,
Department of Psychology,
Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine,
Psychoanalytic Psychology and Psychotherapy Division of the National Psychological Association, Kyiv, Ukraine
<http://orcid.org/0000-0001-7755-1343>
v.dorozhkin1975@gmail.com

Вступ. Сучасна війна внесла значні корективи в повсякденність українців, їхній побут, особливості праці, контакт із близькими та організацію життя в цілому. Не є винятком і процес психотерапії. Психотерапевти перебувають у полі реальної та інформаційної війн, частина з них зіткнулася зі зміною місця життя та стала внутрішньо переміщеними особами (ВПО), інша частка відчула на собі обстріли та працювала навіть у часи blackout-ів – усе це вплинуло на терапевтичну рамку та стосунки й викликало їхні зміни. Терапевти виявилися вразливими людьми, які теж відчувають сильні емоції, переживають безпорадність, агресію, ненависть, розпач, лють та, навпаки, сильну любов до країни, патріотичні почуття та гідність, тобто вони – звичайні громадяни своєї країни, на яку підступно напав ворог. І те, що психотерапевти – звичайні люди, також знають їхні аналізанти. Принаймні їхня частка. Такі аналізанти є достатньо зрілими людьми, і вони навіть у перенесенні розуміють крихіткість життя інших людей, стосунків, у тому числі терапевтичних. Але навіть ці аналізанти важко перенесли саморозкриття їхніх аналітиків у соціальних мережах (за матеріалами груп-контейнерів, які спільно з колегами ми проводили в березні-серпні 2022 р. у межах Дивізіону «Психоаналітична психологія та психотерапія» НПА України).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Знайомство з системою цінностей і взагалі зі світоглядом психоаналітиків, які раніше, за умов рамки сетингу та загальних правил аналізу, зберігали закриту дзеркальну позицію, фруструвало навіть досвідчених аналізанти, які мають невротичну структуру психіки, не кажучи вже про інших. Аналізантам було важко витримати те, що з початку війни аналітики почали активно заявляти свою позицію, що деякі з них зіткнулися з безпорадністю та розпачем, а додатково аналізантам складно було прийняти, що в певних моментах вони адаптовані краще, ніж їхні психотерапевти, і що деякі ситуації вони витримують, а їхні психотерапевти – ні.

Ціннісне та емоційне оголення психоаналітиків у соціальних мережах стало одним із чинників, які вплинули на інверсію стосунків – перший аспект зміни стосунків. Інші аспекти – професійне вигорання, перенапруження почуття провини, психічний регрес терапевтичної пари, руйнація інстанцій Я і Над-Я – пов'язані з переживаннями тривалого стресу, перманентного потенційного контакту зі смертю, проблем із контролем найближчого майбутнього тощо. Ці та інші чинники частково ми вже обговорювали в попередній статті (Dorozhkin, 2023). У цьому тексті їх аналіз отримає продовження, а, крім того, ми спробуємо дослідити той особливий фон психотерапії під час війни, який має назву *інтердискурс* (Rag, 2022) – такий ідеологічний та семантичний простір, у який завантажена кожна терапевтична сесія.

У сучасних умовах кожна психоаналітична зустріч частково викривлена впливом війни та тим, що війна, як велика фігура, зримо чи незримо присутня в полі терапії. Війна стала, за термінологією Ж. Лакана, **третім Великим Іншим** (Lacan, 1991) і перевизначила все, що відбулося і відбувається в рамках сесій. Вона надала додаткові смисли не тільки самій психотерапії, але й терапевтичним стосункам.

Мета статті – висвітлити та проаналізувати терапевтичні процеси, феномени та особливості терапевтичних стосунків під час повномасштабної війни Росії проти України. Також проаналізувати вплив війни та пов'язаних із нею подій на особливості психіки психотерапевтів та аналізанти і специфіку терапевтичної пари, яку вони створюють у процесі психоаналітичної роботи.

Виклад основного матеріалу. Переживання тривалого стресу, перманентний контакт зі смертю, проблеми з контролем, невизначеність майбутнього тощо ми розглядаємо як специфіку роботи, яка створює умови для розвитку низки особливих феноменів психотерапії під час війни. Частина з цих феноменів є ознакою напруження сьогодення та може бути розглянута як реактивні процеси, які зникнуть після закінчення війни. Інші феномени матимуть довготривалі наслідки і, з нашої точки зору, безповоротним чином вплинуть на стосунки в терапевтичній парі. Там, де це буде доречно та можливо, ми дамо власні прогнози на зміни в подальшому, тим більше, що мова в деяких наших спостереженнях йтиме про вплив таких змін на рамку, процес та позиції суб'єктів в аналітичному кабінеті.

Феномен перший. Перетворення терапевта на фігуру піклування. Більшість психотерапевтів зіткнулася зі спробою інверсії терапевтичних стосунків. Зокрема, клієнти:

а) пропонували допомогу в релокації (від м'якої (у виборі безпечних маршрутів) до значних втручань – знаходили терапевту можливості легальних і нелегальних виїздів з країни);

б) намагалися допомогти грошима або іншими власними ресурсами (автівками, місцями для життя тощо);

в) пробували брати з терапевтів обіцянки стосовно обов'язкового піклування про власне життя та безпеку (наприклад, щоб терапевт ходив в укриття або переїхав, якщо поруч із місцем, де він проживає, стане зовсім небезпечно).

Деякі аналізанти виявили себе більш адаптованими до умов життя під час війни, ніж їхні психоаналітики. Такі аналізанти на певний час узяли на себе функцію дорослого в терапевтичній парі. Це виглядало, як їх миттєве дорослішання під час війни, яке створило підстави до інверсії стосунків і було схоже на переверот у терапевтичному кабінеті.

Підґрунтям до такого перевороту стало також розчарування у фігурах Великих Інших і пов'язаний із цим їхній перегляд. Згідно з моїм досвідом як керівника проєкту «Психологи на війні», а також звітами психотерапевтів, які були залучені до цього проєкту, цивільні люди під час війни неодноразово змінювали ставлення до символічних батьківських фігур: керівників громад, уряду, президента, Бога. Розчарування, образа, злість, гордість, шана, підозра змінювали одне одного. Не минула зміна ставлення і фігуру психоаналітика.

Виявлення психотерапевтів у вразливій позиції, коли вони потребували захисту, відчували емоції страху, безпорадності, ненависті та любові, про які писали в соціальних мережах, вплинуло на зміст перенесення та на коливання ставлення з боку аналізантив.

Той факт, що аналітики, хоч і не навмисно, знайомили аналізантив зі своїм власним станом, системою цінностей і взагалі внутрішнім світом, позбавив їх нейтральної позиції, завдяки якій тільки і можна формувати безпечний простір і терапевтичну рамку. З одного боку, психотерапевти стали більш відкритими та людяними. А з іншого, саме через цю людяність вони були атаковані клієнтськими почуттями розчарування, образи, злості, гордості, шани та підозри. І ці почуття були викликані не тільки перенесенням, але й актуальними переживаннями у зв'язку з саморозкриттям терапевтів під час війни.

Цікаво, що протилежна позиція аналітиків, де вони протягом воєнного часу зберігали мовчання в соціальних мережах, сприймалася їхніми клієнтами як небезпечна. На групах-контейнерах ми неодноразово стикалися з такими почуттями аналізантив. Вони ділилися тим, що мовчання їхніх терапевтів посеред війни – це теж позиція, і вона лякає своєю невизначеністю. У перші тижні та навіть місяці війни для більшості цивільних людей найважливішим було розрізнення за критерієм «свій-чужий», тому невизначеність деяких терапевтів сприймалася як загроза ціннісній позиції та навіть життю.

Питання, пов'язані з можливістю для аналітиків займати й публічно декларувати свою громадянську позицію, неодноразово обговорювали на численних українських психологічних конференціях і семінарах. Більшість резолюцій таких заходів містила положення стосовно того, що терапевти не тільки можуть, але й мусять бути громадянами своєї країни. А це означає, що вони можуть відкрито займати громадянську позицію. Але треба пам'ятати, що така громадянська позиція впливає в тому числі на зміст перенесення та на самі терапевтичні стосунки.

Наприклад, деякі аналізанти казали нам про сором або почуття провини, пов'язані з тим, що вони перебувають за кордоном, а їхні терапевти активно займаються волонтерською діяльністю (за матеріалами груп-контейнерів). Нам також відомі факти відмови від проходження подальшої терапії у зв'язку з тим, що аналізанти не змогли витримати подібні почуття провини.

Спроби перетворити терапевта на фігуру піклування вплинули також на циркуляцію влади в терапевтичних стосунках. Відчувши одного разу інверсію стосунків, аналізанти зафіксували цю диспозицію на рівні імпринтингу та будуть повертатися до неї після війни. Саме тому важливо враховувати в майбутньому цей досвід взаємин і не ігнорувати його, а виходити з того, що аналізанти вже бачили своїх терапевтів у дисбалансованій і вразливій позиції.

З іншого боку, знайомство аналізантив із вразливістю аналітика може якісно покращити терапевтичну взаємодію завдяки додаванню людяності та прийняттю кастрації аналітика, а через неї і власних обмежень. Війна каструвала не тільки владу психоаналітика, але і фантазії клієнтів про власну всемогутність. Також війна дала надію, що певна обмеженість не є катастрофічною, а, навпаки, допомагає приймати й долати виклики життя.

Феномен другий. Нові виміри вигорання психотерапевтів. До загальних чинників професійного вигорання терапевтів війна додала фактор, пов'язаний із необхідністю контейнування почуттів, викликаних вторгненням і його наслідками. Особливість цих почуттів у тому, що, по-перше, вони мають значну інтенсивність переживань; по-друге, вони резонують із власними почуттями самих психотерапевтів. Це означає, що терапевтам необхідно контейнувати не тільки переживання клієнтів, а і власні емоції. Таке подвійне контейнування переповнює психіку терапевта, воно є ресурсовитратним і викликає додаткову втому.

Але нові виміри вигорання пов'язані не тільки з цим. Сучасна війна йде в різних площинах: військовій, економічній, політичній, інформаційній тощо. А це означає, що лінії фронту також проходять у різних вимірах. Якщо ми, цивільні, приблизно знаємо, де саме знаходиться лінія зіткнення на військовому фронті, то де пролягають лінії наших особистих інформаційних фронтів, ми можемо навіть не помічати. Тому інші види фронтів відносяться до фронтів із великими сірими зонами ідеологічних сутичок та конфліктів. І все це має значення для психотерапії.

Терапевт, за родом своєї діяльності, часто знаходиться в подібних сірих зонах інформаційних фронтів. Як ми казали при обговоренні попереднього фактора, війна загострює ідентичність громадянина країни й викликає внутрішні конфлікти між терапевтичною та громадянською ідентичностями. Розв'язування цих конфліктів потребує внутрішніх сил і ресурсів, є виснажливою психічною роботою.

Якщо мова йде про фронт, ми знаємо, що військові не знаходяться весь час на «нулі» – лінії зіткнення армій. Декілька діб – і вони відправляються на ротацию (принаймні, так має відбуватися). Психотерапевти же не помічають, що знаходяться в зоні ідеологічних фронтів і лінії інформаційного зіткнення постійно. Без передиху та вихідних, уже більше, ніж півтора року. Саме тому психотерапевти виснажуються і вигорають.

На супервізійних групах, у яких ми брали участь з березня 2022 р. по лютий 2023 р., можна було зустріти терапевтів, які були втомлені навіть не від клієнтів, практичній або психотерапії загалом, а від самих себе, як людей, які не можуть знайти шляхи вирішення внутрішніх загострених конфліктів. Такі терапевти казали, що не бажають іти до своїх клієнтів тому, що втратили сенс професії, не вірять у її результати та більше не хочуть бути психотерапевтами.

Навіть у навчальних проєктах із психоаналізу за час, який триває війна, частина слухачів залишила навчання. І справа не в тому, що вони зіткнулися з фінансовими або якимось іншими труднощами. Глобальна втома від тривалої війни лишила їх енергійності та викликала внутрішні конфлікти, демотивацію та вигорання. Якщо б ці слухачі були військовими, ми радили б їм піти на ротацию, відпочити та не приймати швидких рішень. Під час війни це цілком доречно. Але терапевти на ротацию не ходять і з березня 2022 року майже не відпочивають. Їх підштовхує подвиг українських військових і почуття провини. І терапевти вигорають, хоча особисто їм здається, що вони наближають перемогу на своєму фронті робіт.

Феномен третій. Перенапруження почуття провини. Почуття провини стало фігурою не тільки в суспільстві, коли різні верстви населення обговорюють те, що саме вони роблять недостатньо. У терапевтичному кабінеті почуття провини теж зайняло одне з центральних місць і вплинуло на всі інші теми. Зокрема, через провину зменшилася частка «звичайних» проблем, які до війни складали основний клієнтський запит. Почуття провини, пов'язане з війною та її наслідками, агресивно витісняє право аналізантив на приватне життя, підштовхує їх мислити з позиції колективного суб'єкта. Така агресивна позиція заважає природній течії психотерапії та перед-

баченому розвитку стосунків між терапевтом і клієнтом. Перенапруження почуття провини насилає простір кабінету очікуваннями звинувачень, засудження, моралізаторства тощо.

У сьогоденнішніх умовах почуття провини – це колективна реакція. Її передумови базуються на тому, що суспільство зіткнулося з відсутністю всемогутності та не змогло зупинити вторгнення російської армії, захистити людей у Маріуполі, Бучі, Ізюмі, Лимані, Херсоні, Харкові, Кривому Розі, Вінниці, Покровську, Краматорську, Дніпрі.

Перенапруження почуття провини аналізанта мімікрує:

а) у сором та провину перед терапевтом, який «сидить під обстрілами»;

б) у злість на себе за те, «що не на фронті»;

в) у безпорадність у зв'язку з тим, що скільки б не робив, не можеш позбавитися відчуття, що робиш недостатньо.

Почуття провини підсилює сором та маскує інші почуття (любов, агресію тощо). Також почуття провини вносить додаткову енергію в терапевтичний простір і непередбаченим чином змінює динаміку стосунків.

Цікаво, що подібні процеси більшою мірою стосуються клієнтів, які перебувають за кордоном. Війна стала для них настільки великою фігурою, що закрила собою звичайне життя, а почуття провини почало маскувати буденність. На момент початку війни та ще й зараз деякі аналізанти ніби втратили сенс жити звичайними подіями і тим більше розповідати про них. Їх перестали надихати особисті цілі, а значення почало мати тільки **над-** або **трансіндивідуальне**.

Відмітимо ще один феномен. Завдяки значному обсягу почуття провини може приховувати під своїм покривом і такі почуття, які традиційно відносяться до негативного перенесення: ворожість, агресія, ненависть, відсутність довіри тощо. Але ці почуття, як і окремі прояви негативного перенесення, опиняються ніби під заборороною через те, що війна триває і життя не гарантоване. Війна згуртувала не тільки суспільство, але і терапевтичну пару. І це ще одна особливість психотерапевтичних стосунків, яка ще буде мати наслідки в зміні маніфестів негативного перенесення.

Феномен четвертий. Психічний регрес терапевтичної пари. Регрес терапевтичної пари пов'язаний із двома моментами. По-перше, кожен із суб'єктів терапевтичного процесу перебуває в стані певного психічного регресу. Про це ми неодноразово писали та доповідали на конференціях (Dorozhkin, 2023). По-друге, стандартні аналітичні функції, до яких відносять прояснення, аналітичні інтерпретації, конфронтацію, пропрацювання, терапевтичну підтримку та символічне конституювання (Дорожкін, 2019; Foulkes, 1948; Томе, Кехеле, 2021), значною мірою звузилися. Так, за матеріалом супервізійних груп, аналітики в перші місяці війни надавали перевагу проясненню, терапевтичній підтримці, пропрацюванню та символічному конституюванню за рахунок зменшення аналітичних інтерпретацій та конфронтації. Аналітики зайняли, так би мовити, більш підтримуючу та турботливу позицію. Зсув у бік гуманістичного підходу до аналізанта, який до цього моменту не був притаманний психоаналітичному підходу, з одного боку, продиктований нестачею ресурсів психіки учасників терапевтичного процесу, а, з іншого боку, спробами компенсувати ворожі пропагандистські атаки в нарцисичну частину особистості українців. Навіть зараз певна кількість психотерапевтів усе ще обережно ставиться до аналітичного інтерпретування несвідомого клієнтів та дає тлумачення тільки тоді, коли достатньо перевірили готовність аналізанта їх прийняти.

Цікавим аргументом на користь психічного регресу терапевтичної пари стало так зване «свято непослуху», яке теж привнеслося в терапевтичний процес. Аналізанти кажуть про «зменшення почуття самоконтролю», про те,

що вони почали «дозволяти собі більше», що «отримали досвід, який раніше забороняли». Імпульси в них переважають над стримуваннями, а принцип задоволення – над принципом реальності. «Свято непослуху» трапилося навіть у деяких психотерапевтів. Перед обличчям смерті такі терапевти дозволили собі так звані «військові романи» з клієнтами-військовими, яких вони консультують за відеозв'язком у різних волонтерських проєктах (за матеріалами супервізій).

Ще одна форма регресу терапевтичної пари проявлена в тому, що емоції почали панувати над когніціями, а роль Я, що спостерігає, у парі зменшилася. Саме такий стан притаманний дитинству. Навіть у соціальних мережах люди діляться тим, що під час війни відчують емоції безмежної сили та яскравості. І вони не справляються зі своїми психічними станами. Їм залишається тільки бути свідком процесів власної психіки, але можливості керувати цими процесами вони не мають. Зрозуміло, що всі ці емоції учасники терапії приносять у психотерапевтичний простір. Тому пара як груповий суб'єкт переповнюється емоційним змістом і стає більш імпульсивною.

Феномен п'ятий. Руйнація інстанцій Я і Над-Я. Війна підживлює інстинкти, руйнує вибудовану структуру психіки та спонукає несвідомо панувати (Caillois, 1960). Сьогодення відрізняється тим, що: а) події, які раніше були заборонені, зараз є конвенційними; б) над певними внутрішніми імпульсами втрачено контроль, і такі психічні стани є соціально схваленими; в) у житті кожного мешканця України постійно присутня смерть або ідея смерті тощо. Усе це посилює вплив Воно, яке перманентно атакує та руйнує Я та Над-Я.

Руйнація Я пов'язана зі значним навантаженням на внутрішні межі, які мають витримувати тиск імпульсів з Воно. Внутрішні межі не встигають фільтрувати весь психічний матеріал, тому втрачають еластичність, проникність та здатність відмежовувати Я від не-Я і диференціювати інстанції психіки. Саме ці якості відносяться до загальних функцій психічних меж та відповідають за збереження форми Я (Савченко, 2020). При цьому психічні межі стають грубими й перестають пропускати тонкі емоції та пов'язані з ними психічні стани.

Руйнація Над-Я обумовлена інфляцією та переглядом Я-ідеалів і ідеалів-Я (Lacan, 1997). У результаті Над-Я спустошується та починає потребувати нових цінностей і об'єктів ідеалізацій, а вже вони, вторинно, впливають на зміни ставлення до себе та трансформацію Я-ідеального. Описана руйнація змісту Над-Я відбувається настільки динамічно та жваво, що, у свою чергу, перенапружує Я і призводить до дистрофії цієї інстанції. У підсумку Я позбавляється психічних ресурсів і стає не в змозі виконувати свої формоутворюючі функції й підтримувати внутрішні межі. Тому Я додатково виявляється вразливим до інвазії несвідомого.

Саме тут важливо нагадати два факти з історії психоаналізу. Після Першої світової війни з'явився Я-аналіз, а після другої – реляційний та інтерсуб'єктивний психоаналіз. Російське вторгнення теж вплине на трансформацію психоаналітичного підходу до людини. Уже зараз помітно, що відповідно на підступну війну стало забарвлення терапевтичних стосунків у кольори людяності та теплі підтримуючі відтінки. Аналітики почали більш відверто поводитися зі своїми аналізантами та ведуть таку терапію, що загоєть нарцисичні травми.

Нарцисична забарвленість терапевтичної підтримки відновлює справедливість та людяність, які були знищені дегуманізацією в пропаганді росіян та розтоптані війною. І терапевтичний процес усе більше стає не тільки про аналітичну підтримку, але і про повагу до досвіду кожного.

Висновки. Ми розглянули п'ять феноменів, за якими спостерігаються зміни в терапевтичному процесі. Серед них – спроби перетворення терапевта на фігуру піклу-

вання, нові виміри професійного вигорання, перенапруження почуття провини, психічний регрес терапевтичної пари та руйнація інстанцій Я і Над-Я. Усі ці феномени викликані навантаженням, пов'язаним із війною, тривалим стресом, перманентним контактом зі смертю та проблемами з контролем навіть найближчого майбутнього. Із

нашої точки зору, усі ці феномени вплинуть на подальші зміни психотерапевтичних стосунків. Останні стануть більш людяними та відкритими. Саме такий стиль стосунків допоможе всім учасникам психотерапевтичного сетингу компенсувати удар у людську гідність, який намагалися здійснити ворожі війська та їхня пропаганда.

Список літератури:

- Caillouis, R. (1960). *Man and the sacred*, trans. Meyer Barash. Free Press of Glencoe, 192 p.
- Dorozhkin, V. (2023). Therapeutic relationships in wartime Ukraine. *Psychoanalytic Psychology*. <https://doi.org/10.1037/pap0000482>
- Foulkes, S.H. (1948). *Introduction to Group-Analytic Psychotherapy*. London: Heinemann Medical Books, 199 p.
- Lacan, J. (1991). *The Seminar: Book 1. Freud's Papers on Technique*. W.W. Norton & Company, 326 p.
- Lacan, J. (1997). *The Seminar: Book 7. The Ethics of Psychoanalysis*. W.W. Norton & Company, 352 p.
- Parr, R. (2022). Interdiscourse Theory and the Analysis of Collective Symbols. *Metropolitan Research. Methods and Approaches*, 299. <https://doi.org/10.14361/9783839463109>
- Дорожкін, В. (2019). Про внутрішнього злочинця. Київ: ПенМен, 224 с.
- Савченко, О. (2020). Формування психологічних меж особистості підлітків у сім'ях із різним стилем виховання. Київ. Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії, 153 с.
- Томе, Г., Кехеле, І. (2021). Психоаналітична терапія. *Теорія і практика, Том 1*. Львів: «Літопис», 720 с.

Анотація. Стаття присвячена впливу сучасної війни на терапевтичні стосунки, а також дослідженню процесів, які пов'язані з цим впливом. У вступі аналізується саморозкриття та мовчання аналітиків у соціальних мережах. Зокрема, ставиться питання, як ціннісне та емоційне оголення психоаналітиків впливає на інверсію стосунків. Мовчання та відсутність відкритої позиції досліджуються як такі, що під час війни породжують недовіру та небезпеку. У меті статті робиться акцент на предметі, зокрема на аналізі терапевтичних стосунків під час повномасштабного вторгнення Росії в Україну. Основний матеріал присвячений декільком терапевтичним феноменам, які викликані війною або її наслідками. Серед них аналізуються професійне вигорання, перенапруження почуття провини, психічний регрес терапевтичної пари, руйнація інстанцій «Я» і «Над-Я». Особливу увагу присвячено обговоренню сорому та почуттю провини у зв'язку з військовими діями та викликаними ними переживаннями безпорадності. Окремо в статті досліджуються перетворення терапевта на фігуру піклування та циркуляція влади в терапевтичних стосунках. Також автор розмірковує над регресом терапевтичної пари, «святом непослуху» та зменшенням ролі «Я» пари, що спостерігає. Перегляд у зв'язку з війною Я-ідеалів та ідеалів-Я, який запускає внутрішні процеси руйнації «Над-Я», допомагає з'ясувати, як «Я» позбавляється психічних ресурсів, стає не в змозі виконувати свої формоутворювальні функції та підтримувати внутрішні межі. Увага присвячена й обговоренню громадянської позиції терапевта та її впливу на подальший розвиток терапевтичних стосунків, і феномену перенесення. Окремо проаналізовані перспективи та зміни психотерапевтичних стосунків. За думкою автора, у прийдешньому вони стануть більш людяними та відкритими. Саме такий стиль терапевтичних стосунків допоможе всім учасникам психотерапевтичного сетингу компенсувати той удар у людську гідність, який намагалися здійснити ворожі війська та їхня пропаганда.

Ключові слова: терапевтичні стосунки, феноменологія, російське вторгнення, психоаналітична психотерапія, вигорання психотерапевтів, вплив війни.

Abstract. The article is devoted to the impact of the current war on therapeutic relationships, as well as to the study of the processes associated with this impact. The Introduction analyzes the self-disclosure and silence of analysts in social networks. In particular, the question is raised as to how the value and emotional exposure of psychoanalysts affects the inversion of relationships. The silence and lack of an open position are explored as generating mistrust and danger during wartime. The purpose of the article is to focus on the subject, particularly on the analysis of the therapeutic relationship during a full-scale Russian invasion of Ukraine. The main material is devoted to several therapeutic phenomena that are caused by war or its consequences. Among them are professional burnout, overexertion of feelings of guilt, mental regression of the therapeutic couple, destruction of the instance of ego and superego. Particular attention is devoted to the discussion of shame and guilt in connection with military actions and the feelings of helplessness caused by them. The article also examines the transformation of the therapist into a figure of care and the circulation of power in the therapeutic relationship. The author also reflects on the regression of the therapeutic couple, the holiday of disobedience and the diminishing role of the couple's observing ego. The revision of ego-ideals and Ideal-ego in connection with the war, which triggers internal processes of destruction of the superego, helps to find out how the ego is deprived of mental resources, becomes unable to fulfill its formative functions and maintain internal boundaries. Attention is also devoted to the discussion of the therapist's public position and its impact on the further development of the therapeutic relationship and the phenomenon of transference. The prospects and changes in psychotherapeutic relationships are analyzed separately. According to the author, they will become more human and open in the future. This style of therapeutic relationship will help all participants in a psychotherapeutic setting to compensate for the blow to human dignity that the enemy troops and their propaganda tried to carry out.

Key words: therapeutic relationships, phenomenology, Russian invasion, psychoanalytic psychotherapy, burnout of psychotherapists, impact of war.